

omenjeni koperski škof Peter Pavel Vergerij je bil povse prestopil k protestantstvu l. 1546. in je tudi brata svojega Ivana Krst., škofa puljskega, pridobil za nova načela verozakonska. — Pa še od zunaj sèmkaj so nekateri škofje luterstvo pri nas naravnost pospeševali, n. pr. bamberški škof Johann Georg Zobel, kateri je l. 1578. na svojem grádu Payerhofenu v Lavantski dolini katoliškega oskrbnika-duhovnika odstranil, a namesto njega za bamberškega oskrbnika postavil svetovnjaka-protestanta.¹⁾

V takšnih okolnostih móгла se je tedaj nova vera protestantska tudi med Slovenci hitro in znatno razvijati, in niti čudo ni, da se je v katoliških cerkvah in kapelah tù in tam vršila luterska služba božja. No, o tem v posebnem razdelku. (Dalje prihodnjíč.)

Národne pripovedke iz Motnika.

Zapisal Gašpar Križnik.

I.

O zlatem ptiči.

Na Francoskem je bil jedenkrat kralj zeló bolan. Vsi zdravniki so ga zdravili, ali nobeden mu ni mogel pomagati. Pride pa stara beračica in mu je dejala:

»Ako bi Vi imeli iz steklene góre zatega ptiča, da bi Vam pel, potem gotovo ozdravite!«

Kralj je imel pa tri sine in je ročno rekel najstarejšemu:

»Vzemi konja in denarjev in pojdi v stekleno goro po zatega ptiča!«

Sin vzame najlepšega konja, dosti denarjev pa družega brášna in odide iskat steklene góre. Pride do treh cest in védel ni, po kateri bi šel dalje; ondu ga je lisica čakala in mu je rekla:

»Mladenič, dàj tí meni malo jesti, in bodem tí povedala, po kateri cesti pojdeš!«

¹⁾ Lj. Zvon III. 75, IV. 44; Ljubíć II. 553; Tangl l. c. 250.

Ta je pa rekel:

»Tiho bodi, ti ničesar ne véš, lisica!«

On gré dalje po levi cesti. Ko se je noč storila, pride v veliko góščo. Od daleč vidi luč in gre naravnost proti nji. Ko pride tjà, stopi notri, dajo mu večerjo, po večerji pa igrajo in je ta vse zaigral, tudi konja in brášno; nazadnje pa je rekel:

»Sedaj naprej ne morem, nazaj ne smém. Ali me vzamete tukaj za hlapca?«

»Te že vzamemo«, reče gospodar, »če bodeš hodil z nami rópat.«
In on ostane tukaj.

Ko ga ni bilo nazaj, rekel je oče iti srednjemu po zlatega ptiča. Temu se je zopet zgodilo ravno takó, kakor prvemu. Zašel je med imenovane róparje, pa denar, konja, brášno in še celó obleko je zaigral, da je mogel potlej pri njih ostati, ko si ni upal domóv, zakaj oče bi ga bil zmerjal.

Kralja je začelo skrbeti, kam sta prešla, ko jih takó dolgo ni nazaj. Najmlajši sin mu je dejal:

»Pojdem pa jaz po zlatega ptiča.«

Oče mu je branil:

»Nikar ne hodi, ónadva sta šla, pa ju ni več nazaj.«

Sin ni hotel slušati, vzame konja, denarjev in brášno, pa tudi mesá in kruha in je mislil: »Pridem v take kraje, da za denar ne bodem mogel živeža dobiti, bodem pa svojega prigriznil.« Séde na konja in odide. Pride do tistih treh cest, ni vedel, po kateri bi jezdil naprej. Ondi ga je lisica čakala in ga je vprašala:

»Mladenič, kam greš?«

On ji pove:

»V stekleno góro po zlatega ptiča.«

Lisica reče:

»Če daš meni malo jesti, bodem ti povedala, po kateri cesti pojdeš.«

On pa reče:

»Vsaka žival potrebuje živeža, takó tudi ti!«

Seže v torbo, pa ji podá kos mesá. Lisica mu zdaj pové, da naj gre po desni cesti. Gre dalje. Srečala ga je mravlja in ga je prosila:

»Mladenič, dragi ti moj! Daj meni malo jesti, da od lakote ne poginem!«

On ji pa reče:

»Vsaka žival potrebuje živeža, takó ga moraš tudi ti imeti!«

Pa ji dá iz torbe malo kruha, ona se mu zahvali ter mu reče:

»Druzega ti nimam za to dati, kakor jedno nogo mi izderi; kadar se ti bode hudó godilo, pa se spomni mene!«

Izpiplje ji nogo in odide naprej. Pride daleč v neznane kraje, sreča ga volk in vpraša:

»Mladenič, kam greš?«

On mu odgovori:

»V stekleno góro po zlatega ptiča.«

Prosi ga volk:

»Daj meni malo jesti, da od lakote ne poginem. Bodem ti potlej v veliko pomoč.«

Seže v torbo in mu podá kos mesá. Volk se mu zahvali ter reče:

»Druzega ti nimam dati, kakor na vrh glave mi izpiplji jedno dlako, in kadar ti bo trdo hodilo, pa se spomni mene!«

On naredí takó in potlej gré naprej. Pride do velikega kmeta in ta ga vpraša:

»Mladenič, kam greš?«

»V stekleno góro po zlatega ptiča«, reče mladenič.

Kmet ga prosi:

»Kadar tjà prideš, vprašaj: »Zakaj ni v mojem vodnjaku nič več vode?«

Mladenič je rekel:

»Bodem že vprašal.«

Gré naprej in pride do graščine. Tukaj je pa kraljičina skozi okno gledala in ga je vprašala:

»Mladenič, kam greš?«

On ji pové. In potlej mu je rekla:

»Kadar tjà prideš, vprašaj, zakaj v mojem vrtu moja bréskev že tri leta ne rodi.«

On ji reče:

»Bodem že vprašal.«

Odide naprej in pride do rdečega mórja. Ondu je brodník čez vozil in vprašal ga je, kam gré. Mladenič mu pové, da v stekleno góro po zlatega ptiča. Prosil ga je brodník:

»Kadar tjà prideš, vprašaj, koliko časa bodem še jaz mogel čez rdeče mórje voziti.«

Potem gré naprej, pride do steklene góre. Nobene ceste, nobe nega pota in nobenih vrat ni bilo po nji. Gladka je bila, kakor ste klovina, da nisi mogel iti naprej. Spomni se tiste mravlje, pa se je kar v njo izpremenil. Zdaj je pa lezel góri, pride na okno in je čutil, da se ravno roparji spravljajo na rop. Počaka toliko časa, da so odšli. Potem se izpremeni v človeka, potrka na okno, pa mu pride gospodinja odpirat in potem gré v sobo. Précej ga začne ona izpraševati, kako je prišel góri, on ji pa pové. Potem sta se začela druge reči meniti, tudi, da je francoskega kralja sin, da ima očeta zeló bolnega, da je prišel po zatega ptiča, če ga bode mogel dobiti. Ona mu reče:

»Ondu v zlatem ptičniku je, pa ne vem, če ga bodeš znal ujeti ali ne; moj mož je velik čarovnik in rópar. Mene je ukradel poljskemu kralju, da mu moram zdaj za ženo služiti. Mislila sem mu že pobegniti, pa mi ni mogoče.«

Kraljič ji pa reče:

»Jaz tukaj zatega ptiča vzamem pa ga poneseš svojemu očetu domóv; potlej pa pridem po tebe in te rešim.«

Kraljičina je bila s predlogom zadovoljna. Presekata prstan, pre-režeta ruto in vzameta vsak jedno polovico, in mu je rekla:

»Kadar prideš nazaj po mene, pa prinesi te dve polovici, da bodem videla, če bodeš pravi ali ne!«

Kraljič je pa rekel:

»Nekaj moram še tukaj zvedeti!«

Pové ji, kar so mu tisti kmet, kraljičina in brodnik naročili. Kraljičina je pa rekla:

»Tega pa ne vem, bodem izkusila drevi zvedeti.«

V tem se je zračilo, njega pa je v omaro zaklenila. Ko pride čarovnik domóv, précej ga je ovohal in ji dejal:

»Imaš nekaj krščenega pri hiši.«

»Tebi se le zdí, ker si bil pri krščenih ljudéh, ti pa še zdaj smrdé,« reče kraljičina.

Zdaj gresta k večerji in potem spát. Ko on dobro zaspí, sune ga kraljičina med rébra, da se prebudí in ji reče:

»Kaj ti je, da mi ne daš nocoj pokoja?«

»Ne bodi nejevoljen!« reče kraljičina. »Sanjalo se mi je, da je tù in tù neki kmet, kateri bi rad védel, zakaj ni več v njegovem vodnjáku vode?«

On ji pové:

»Jedenkrat je imel jedno deklo, katera je porodila dvoje otrok, potlej je pa oba vrgla v vodnják, zato ni več vode notri. Zdaj naj bi ga osnažil, potlej bi bila pa še boljša voda, kakor je bila kdáj.«

Kraljič je pa v omari čul, pa je to zapisal.

Čarovnik zopet zaspí. Ona ga pusti nekaj časa spati, potem ga zopet sune, da se vzbudí. Sedaj je bil nejevoljen, da mu nocoj ne dá pokoja. Kraljičina pa pravi:

»Ne bodi nejevoljen! Kaj pomenijo moje sanje? Glej, zopet se mi je sanjalo, da je tu in tu neka graščina, ondu imajo jedno kraljičino, katera ima v vrtu jedno bréskev, ki pa že več let ne rodi. Ona bi rada védela, zakaj ne rodi.«

On ji pové:

»Jedna žival je notri pri koreninah, naj bi odkopali in jo ven vzeli, potlej bi pa bréskev rodila še bolje kakor nekđaj.«

Kraljič je pa v omari poslušal in si zapisal ter mislil: »Dvé že imam, da bi le še jedno dobil.«

Kraljičina pusti čarovnika, da zopet dobro zaspí, potem ga zopet sune pod rébra. On se vzbudí in je bil še bolj nejevoljen kakor prej in ji je rekel:

»Če mi ne bodeš dala pokoja nocoj, vzamem pištolo in te ustrelim!«

Ona mu reče:

»Ne bodi jezen! Take sanje imam, da sama ne vem, kaj pomenjajo. Sanjalo se mi je, da ondu čez rdeče morje vozi brodník, ki bi rad védel, koliko časa bode še vozil.«

Čarovnik reče:

»Prvega, ki ga bode čez peljal, naj bi v mórje zvrnil, potlej bode moral ta voziti, brodník bi bil pa rešen.«

Sedaj je imel kraljič vse tri reči zapisane. Potlej je toliko časa ostal v omari, da so róparji z dóma odšli. Potem vzame zlatega ptiča iz zlate ptičnice in se od kraljičine poslovi. Sežeta si v róke in si obljubita, da bode gotovo prišel pónjo. Potem gré na okno, izpremeni se v mravljo in leze počasi dóli. Ko pride do rdečega mórja, pride mu brodník naproti in ga ročno vpraša, če je dobil zlatega ptiča. On mu pové, da. Potem pa, če je zvédel naročeno; on mu pové, da. Reče mu:

»Ročno mi povej!«

Kraljič pa:

»Moraš me prej prepeljati čez rdeče mórje, potlej ti bodem pa povedal. Vsak delavec mora prej plačilo zaslužiti, potlej je pa dobí.«

On séde v čoln in brodnik ga je prepeljal čez in mu je povedal:

»Prvega, ki ga čez prepelješ, vrzi v mórje, potlej bode óni vozil, ti bodeš pa rešen!«

»Glej, ako bi bil ti to meni prej povedal, bil bi jaz tebe vrgel, pa bi bil rešen,« reče brodnik. »Zdaj bodem pa še moral sto let voziti, ker na vsakih sto let pride komaj jeden človek, da ga prepeljem.«

Brodnik mu je še rekel:

»Druzega ti nimam dati za plačilo, kakor to ti svetujem, da obéšenega mesá ne odkupuj!«

Kraljič gré naprej, pride do tiste graščine. Kraljičina, kakor ga ugleda, vpraša ga, če je dobil zlatega ptiča. On ji pové, da. Potlej ga pa vpraša, če je zvédel, zakaj nje bréskev ne rodi. On ji pa pové. Ročno ukaže hlapcem, da so drevo odkopali, in potlej je bréskev rodila še bolje, kakor je prej.

Gré dalje, pride do tistega kmeta, ki ga ročno vpraša:

»Si li dobil zlatega ptiča?«

Kraljič mu reče, da.

Ali si zvédel, zakaj v mojem vodnjáku ni toliko časa vode?«

Ta mu pové:

»Jedenkrat ste imeli jedno deklo, katera je porodila dvojčke, pa jih je v vodnják vrgla. Sedaj ga morate osnažiti, potlej bode pa še lepša in boljša voda, kakor prej.«

Potem odide naprej, pride v neko mesto, gré v gostilno, da tukaj noči. Čutil je zvečer, ko so se góstje razgovarjali, da bodo jutri dva obesili. Drugi dan gré mnogo ljudij gledat obešencev, in on je mislil: »Naj še jaz grem! Pa gré; tam je čutil (slišal), ko je bral rabelj imena njegovih dveh bratov, gré bliže, spozna ju, da sta njegova brata, katera sta šla po zlatega ptiča. Vpraša rabeljna, če sta za odkupiti.

»Sta za odkupiti«, reče rabelj, »toda staneta štiriindvajset tisoč kron.«

Ta jih je pa kar naštel in bila sta rešena.

Sedaj gredó veselo skupaj domóv. Onadva se začneta pogovarjati:

»Kaj bodo oče rekli; ta bo prinesel zlatega ptiča, midva pa ne, ko toliko časa hodiva.« In si zmislita: »Ubijva ga, vzemiva mu zlatega ptiča, pa reciva očetu, da sva zvedela, da je pri róparjih.«

In res sta naredila takó. Ubijeta ga in mu vzameta zlatega ptiča. Ko prideta domóv, ročno denejo zlatega ptiča v kraljevo sobo. Kralj ju vpraša:

»Kje je pa najmlajši sin?«

Rekla sta:

»Zvédela sva, da je pri róparjih, in da pride jedenkrat nas orópat s svojimi tovariši.«

Potem pa onadva vpraša:

»Kakó je pa to, da sta vidva toliko časa hodila?«

»Vi ne véste, oče, kakó sva bila sila daleč,« mu povesta.

Zlati ptič pa je bil tožen, ni hotel nič peti, in kralj ni nič ozdravel. Zmerjal je tisto beračico in ji rekel:

»Ti ničesar ne véš; toliko me stane zlati ptič. Zdaj mi pa nič ne pomaga.«

Ona mu je pa rekla:

»Ta dva nista nikoli zlatega ptiča dobila, zató ko neče peti.«

Sedaj pa pustimo te domá in pojdimó k ubitemu kraljiču.

Prideta tisti volk in tista lisica k njemu, katera je poprej pogostil. Volk zbere njegove ude, lisica ga pa pomaže in dihne v njega, da je oživel. In mu je rekel volk:

»Tvoja brata, ko sta te ubila, sta dejala tvojemu očetu, da si pri róparjih, in da jih boste prišli orópat. Sedaj pa, ko prideš domóv, bode te oče v ječo zaprl, in potlej te bodo obsodili na smrt, na vislice. Kadar bi te menili obésiti, ti pa prosí: ‚Vsakemu je pripuščeno, predno umrje, s svojim očetom govoriti; naj bode tudi meni!‘ Pa ti bodo dovolili. Ko prideš v sobo, précej se bode zlati ptič oveselil in bode začel peti v kletki, skakati proti tebi. Oče bode ozdravel, in tedaj bode spoznal, da si ti dobil zlatega ptiča, pa te ne bodo obésili. Tvoja brata se bosta pa ustrašila: jeden pojde vrh graščine in bode skočil dóli, drugega bodo pa s štirimi kónji pretrgali.«

Zahvali se jima in potem krene proti dómu.

Ko pride domóv, ni mu dovolil kralj prédse; ni verjel, kar je pravil o bratih, zapró ga v ječo, obsodijo k smrti, da bode obešen. Neko jutro ga peljejo k vislicam, sodba mu je bila prebrana, in je prosil, kakor ga je naučil volk, da so mu dovolili s svojim očetom govoriti, pa mu je bilo dovoljeno.

Ko pride v kraljevo sobo, zlati ptič je takoj začel peti, skakati proti njemu, in kralj je ozdravel. Sedaj je še le verjel, kar mu je ta sin pravil in óna beračica, in kralj ji reče:

»Do smrti ne pojdeš od hiše!«

Sina, se ume, je pa tudi oprostil. Ona dva brata sta se pa takó ustrašila, da je jeden ročno splezal na vrh graščine in je dóli skočil, da se je ubil; drugi si je pa sam izbral smrt, da je bil s štírimi konji pretrgan.

Potem je kraljič očetu povedal, kaj da je tej in tej kraljičini obljubil v stekleni góri, da jo bode rešil, in prišel pónjo. Oče mu prepusti kraljevstvo, in on gré po kraljičino. Ko pride do steklene góre, spomni se mravlje, pa umravljí in leze po góri. Ko pride na okno, izpremeni se v človeka in pokliče kraljičino, da mu je prišla odpirat; gré notri, dá ji tisto pol prstana in pol rute, pa je steknila, in je bilo prav in potem mu je rekla:

»Če bodeš toliko korenjak, da bodeš vzdvignil meč, ki vaga sedem centov, bodeva pa pomorila vseh štíriinosemdeset róparjev.«

On ga je poskusil vzdvigniti, pa ga ni premeknil. Potem mu je dala spiti neke pijače, potlej ga pa zopet poskusi, in sukal ga je kakor peró. Potem ga je pa v omaro zaklenila. Ko pridejo róparji domóv, rekel ji je glavar:

»Kakšnega hudiča krščenega imaš zopet pri hiši?«

Ona mu je pa tajila in dejala:

»Tebi se le zdi, ker si bil pri krščenih ljudéh, ti pa še sedaj smrdé.«

»Onikrat, ko mi je bil zlati ptič ukraden, zapela si mi ravno takó, nocoj mi ne bodeš!«

Sedaj preišče vsa kóta pod streho in kletih, ali ničesar ne najde, in misli: »Mora že res takó biti, da po krščenih ljudéh sam sebi smrdim.«

Ko so bili róparji utrujeni, gredó kmalu léč in ročno prospé. Kraljičina kraljiču odprè omaro in mu podá meč. Najprej je končal čarovnika ali róparskega glavárja, za tem še druge, da je pomoril vse. Potem sta jih zvelkla v klet in zaklenila. Pobereta denarje in imenitne stvari, pa odideta proti dómu, kjer so napravili veselo ženitovanje, katerega ni bilo ni konca ni kraja. In srečno pa veselo sta kraljevala do smrti.

Národne pripovedke iz Motnika.

Zapisal Gašper Križnik.

II.

O krojači in divjem móži.

Bilo je jedenkrat, ko je neki krojač pri vojakih služil dobrih štirinajst let. Nobenkrat ni vzel za dnino nič denarjev kakor drugi. Mislil je: »Ko leta pretečejo, bom pa vse skupaj vzel.« Leta pretečejo, dajo mu slobó, nič pa denarjev; zató je bil zeló žalosten. Neki stotnik se ga usmili, da mu je dal pet goldinarjev. Potem gré domóv. Po poti se je mogel prepeljati čez široko vodo, brodníne je plačal, da mu je ostalo malo krajcarjev. Ko gré dalje, sliši praviti, da je rekel neki kralj, ko je imel v gošči prav hudobnega in močnega divjega možá: »Kdor mi ga spravi v kraj, dobil bo kraljestvo in kraljičino.« Krojač gré h kralju in mu pové, da si upa končati divjega možá. Kralj mu obljubi kraljestvo in kraljičino. Potem pa gré, kupi si za štiri groše sira in jednega ptiča in odide v goščo. Ondu se srečata z divjim možem in ga vpraša krojač: »Slišal sem praviti, kakó si močen, sedajle se pa dejva skusiti, kateri bo kamen takó zmečkal, da se mleko od njega pcedí.«

Divji mož je bil s predlogom zadovoljen, pobere kamen, pa ga je začel mečkati, pa kamen ni dal nič mleka. Krojač seže v žep po sir, pa stisne, sedaj je pa mleko šinilo izza prstov. Divji mož je pa mislil, da je krojač kamen takó stisnil, da se je mleko pcedilo.

Potem mu je rekel divji mož: »Sedaj se pa skusiva, kateri bo bolj daleč kamen zagnal.«

»Le!« rekel je krojač: »Jaz ga takó daleč zaženem, da ga nič več nazaj ne bo.«

Divji mož ga zažene, pa res je letel sila daleč. Potem krojač seže v žep po ptiča in ga zažene, pa ga res ni bilo več nazaj. Divji mož je pa menil, da je krojač kamen zagnal in da mora čudno močan biti. Povabi ga v svojo kočó na večerjo in nočísče. Gresta léč oba v jedno posteljo. Ponóči vstane divji mož in gré vèn, krojač pa ročno iz postelje, potipa pódno, pa mrlíča otipa. Tega dene v posteljo, kakor je sam prej ležal, on se pa skrrije pod posteljo. Divji mož

pride nazaj z železno palico, udari mrliča čez hrbet, ta pod posteljo zastoče in reče: »Oh, kdo me dreza?« Drugič ga mahne čez glavo, ta pa reče: »Kdo me po laséh gladi?« Divji mož je pa menil: »Kakšen korenjak mora ta biti, ko ga nič ne boli, če ga udarim s palico!« Jezilo ga je in gré vèn.

Krojač zleze izpod postelje, vzame divjega možá palico, pa gré vèn za njim in ga končá. Drugi dan gré pa ročno kralju povedat, »da je divjega možá že končal«. Gredó gledat in res najdejo mrtvega.

Potem mu reče kralj: »V tem in tem gozdu imamo medveda, če ga spraviš, potlej dobiš kraljestvo in kraljičino.«

»To je moja mala skrb«, reče krojač. Vzame kládivo in žebelj, pa gré v gozd. Kmalu ga medved usledí, pa teče za njim, on pa beží in spleza na košato drevó. Medved pa za njim. Krojač vzame kládivo in žebelj, pribije mu taco v deblo, pa gré dám povedat kralju in ta ga vpraša: »Kje ga pa imaš?«

»Tam v gozdu«, reče krojač, »na nekem drevesi visi, če ne verjamete, pa pojdite gledat!« Potem pa gredó in res najdejo takó, kakor jim je ta povedal.«

Sedaj mu je zopet rekel kralj: »Tu in tu je divji prešič, če mi ga ujameš, potlej pa dobiš kraljestvo in kraljičino.«

Krojač gré in kmalu ga najde divji prešič, krojač beží, prešič pa za njim. Ondu je bila jedna cerkev, krojač gré noter, prešič pa za njim, on na družih vratih vèn in jih zaprè, potem pa ročno gré druge zapret, pa je ujel divjega prešiča.

Ročno gré povedat kralju: »Sem že ujel divjega prešiča.«

Kralj ga vpraša: »Kje ga pa imaš?« V tej in tej cerkvi ga imate, jaz sem ga ujel, pa notri potegnil, kakor ste mi naročili.«

Brž gredó tjà, pa so ga ustrelili notri v cerkvi. Sedaj mu je moral kralj dati kraljestvo in kraljičino, kakor mu je obljubil. Ko prvi večer leží pri nji, se mu je pa sanjalo in je govoril: »Za dva groša niti, za štiri krajcarje šivank.«

Drugi dan gré kraljičina očeta krégat. »Takega možá ste mi naklonili, da zmerom o nitih in šivankah govori, gotovo je krojač.«

Kralj reče: »Drévi pojdem pa jaz v njegovo sobo léč, bom videl, če je res.« Neki strežnik mu je pa povedal, »da ne smé ponoči o nitih in šivankah govoriti, govori naj kaj vojaškega.«

Zvečer gré stari kralj v krojačevo sobo léč, ponoči je pa krojač zmerom govoril: »Na levo! Na desno! Hurá! Udári ga!« Take besede, katere pridejo na vrsto pri vežbanji in v vojski. Ko zjutraj kralj vstane, gré ročno kraljičini pravit in ji reče: »Ti praviš, da je

krojač, pa še ponóči vojake vežba in se bojuje s sovražnikom, on mora biti gotovo dober, za bòj.«

Ko je bila zoper Turka vojska, moral je tudi novi kralj iti v bòj. Zbere svoje vojake pa gredó proti turški meji. Za cesto pobere veliko gorjačo. Ko pridejo nasproti turškim četam, kralj začnè na glas vpiti: »Hurá! Udári ga!« Začel je po Turkih z gorjačo mahati, da so ležali po tléh, kakor snópje. Kmalu so bili Turki premagani, in vrne se s svojimi vojaki domóv. Nič več ga niso potlej Turki napadali, takó so se ga bali. Srečno je kraljeval s kraljico do svoje smrti.

Književna poročila.

XI.

Die Volksstämme im Gebiete von Triest und Istrien.

Eine ethnographische Studie von **Dr. Petrus Tomasin**, Professor an der Staats-Oberrealschule in Triest. — Triest 1890.

To je náslov nekoliko predelanega in razširjenega spisa, ki je bil že lansko leto natisnjen v programu tržaške državne višje realke. Pričujoči posebni odtisek je posvetil g. pisatelj *dr. Ivanu Šustu*, stolnemu proštu tržaškemu.

Pereča ironija, da ne rečem, skrajna predrznost je, ako kdo posveti knjigo, v kateri se zanikuje vse kar je slovanskega v Trstu, jednemu izmed najodličnejših v Trstu živečih Slovencev, kakor bi ga hotel poučiti in rêči mu: Ti se motiš, ako misliš, da imajo Slovenci v Trstu národnostne pravice. Dokler so to zanikavali prenapeti politikoni, transeat! Ali da sedaj tudi že državni uradniki delajo takó, ne moremo si drugače misliti, kakor da je to »*signum temporis*«, ki za našo národnost ne pomeni nič dobrega. Tomasin je pisal po volji in morda celó po naročilu tržaških mogotcev in hotel takó sam sebi, kakor vsem svojim somišljenikom vest utolažiti, češ: Kakó je mogoče tržaškim Slovanom krivico delati, če jih pa še ni ne; ali pa če se je tista uboga peščica v Trstu živečih Slovanov šele v najnovejšem času semkaj doselila? — Man merkt die Absicht und wird verstimmt!

Tržaški in isterski nadri-zgodovinarji se ničesar bolj ne bojé, nego Slovanov in zató odpirajo vsem mogočim národom vrata v Trst in Istro, samó o najbližjem in najnaravnejšem nečejo ničesar slišati. Zató je videl *Kandler* povsod le Itale (še celó »Opčine« je izvajal od »Opicini, Opisci«), *Perva-*

negli (ki je bil nekaj profesor v Atenah) same Grke, Bernhard *Benussi* same Thrake in v najnovejšem času Emilio *Frauer* same Semite. Tu vse nič ne pomaga, da zdaj že vsak drugošolček vé, da so po vzhodni in severni obali Jadranskega morja tjadoli do Pada stanovali sami illyrski národi (Carnov ne izvzemši) in da je prvi poznavalec rimske zgodovine dokazal, da imajo osebna imena, ki so se ohranila na isterskih nadpisnih kamenih, čisto illyrski izvir. Če je bila vsa severovzhodna obala Jadranskega morja z illyrskimi národi napolnjena in če so Trst okolo in okolo obkrožali illyrski Carni, Japidi in Istri, ni vrag, da bi se ne bil tudi kakšen Illyrec v to »karnsko vas« (takó imenuje namreč Strabo Trst) zaletel in se tam nastanil! O Illyrih pa Bog váruj govoriti, zakaj to diši nekako po slovanskem, ker so bili Slovani neposredni nasledniki Illyrov in ker se je še do najnovejšega časa imenoval jugoslovanski jezik ilirskim. Posebno dr. Benussi se je trudil v debeli knjigi (*L' Istria fino ad Augusto*) dokazati, da prvotni prebivalci Istre niso bili Illiri, ampak Thraki, zraven je pa mož pozabil na neovržno resnico, da so bili Thraki najbližnji sorodniki Illyrom in da so bili v starem času oboji le jeden národ.

Dr. Tomasin se pri izbiranju prvotnih prebivalcev Trsta in Istre pač ni mnogo trudil, nego je iz vseh omenjenih pisateljev nekaj pograbil in skupaj zveržil. Ne meněč se prav za prav za prvotne prebivalce, pové takoj v začetku delca svojega, da so se Grki že v IX. stoletji pred Kr. naselili po severovzhodni jadranski obali, da so oni častili ognjenega boga Adar in od todí da je dobilo Jadransko morje svoje ime. V zgodovinskem času da so se potem »brezdvojbeno« naselili Thraki okolo Trsta, ali tem da niso dali mirú Kelti, ki so se polastili Trsta in Istre. Takó dobí po Tomasinu vsak star národ svoj delež v Trstu in kje naj bi potem ostalo prostora še za Slované? Šele na 7. stráni se osrči dr. Tomasin in popně do naslednjega stavka: »Die ältesten Bewohner unseres Landes waren somit thrakisch-keltischer Abstammung.« To bi bilo vse lepo, ko bi zgodovina le kaj vedela o takó monstroznem národu.

Da je bil Trst pod rimsko vlado čisto rimsko mesto, to se zdi Tomasinu že samó po sebi umevno. Trezni zgodovinarji pa vedó, da se je polatinčevanje naših dežel godilo le počasi, posebno tam, kjer ni bilo mnogo vojakov. Latinski je moral znati le tisti, ki je hotel v državi kaj veljati in kaj doseči. Poleg rimljanskih naselbin ob vélikih cestah so se ohranila gradišča prvotnih prebivalcev, ki so se takó malo zmenili za Rimljane, da še njih novcev niso potrebovali. Zató je pa ob času preseljevanja národov kaj hitro izginila zunanja latinska skorja in prebivalci naših dežel se nam prikažejo v čisto novi podobi. Ali so se ti poslednji res šele ob preseljevanji národov semkaj doselili? Ali je popolnoma izginilo tisto ljudstvo, ki je

imelo zlasti po Istri na vsakem griči svoja dobro utrjena gradišča? Nikdo se še ni upal trditi, da bi se bila naredila s temi prvotnimi prebivalci »tabula rasa«, nikdo še ni evidentno dokazal, da se je kakšno čisto novo ljudstvo v večji méri naselilo po naših deželah in vendar nahajamo takoj po preseljevanji narodov Slovence kot polje obdelujoči narod po vseh vzhodno-alpinskih zemljah! Samó tržaškim slovanožérnim zgodovinarjem je mogoče trditi, da so Slovenci okolo l. 600. v Trst »pokukali, a da so se takoj potem na Koroško nazaj umeknili« (Cavalli, Storia di Trieste, pg. 53.).

O tržaškem mestu ni skoraj duha ne sluha prva stoletja po preseljevanji narodov, ker so si ga bili vzhodni Gothi temeljito »privoščili«. In sedaj nastane vprašanje, od kod so prišli prebivalci novega Trsta? Ali mari iz Benetek, kamor se je bilo tudi mnogo Slovanov naselilo? (Arhiv za poviestnico jugoslavensku I. 38.). Ali ni naravneje, da so se v Trst selili ljudje iz njegove najbližnje okolice, kakor se to godí vedno in pri vseh mestih? In prebivalci daleč okolo Trsta so bili jedino le Slovenci. Za to doseljevanje Slovencev imamo direktne dokaze. Sam grad tržaški se je imenoval v srednjem veku »Tabor«. Kandlerju sevéda to ni ugajalo in zató je rajši čital namesto Thabor »Chaboro«. In najstarejša čez 1000 let stara hiša v Trstu se imenuje »casa Travnar« (Piazetta Trauner v starem mestu) in to gotovo ne po kakem Italijanu. Sredi starega mesta, zadaj za municipalno palačo stoji še dandenašnji glagolski nadpis na »casa Conti«, ki je nekdanj pripadala mestnemu pisárju Krištofu Cancellieri. O tem nadpisu pa Italijani ničesar nečejo vedeti, češ, da ne bi kazil italijanskega lica Trsta. G. župnik *Sila* je našel v »novi cerkvi« M. D. na Kontovelji, kjer je stal star mejnik tržaškega mesta, trinajst glagolskih nadpisov (»Edinost«, 1883, l. 58.—78.), med drugimi tudi tega: »1591 to pisah ja andre žakon od Rovina.« To vendar dokazuje, da so leta 1591. še celó v Rovinji bivali glagoljaši. V prestari fari Dolina, še ne dve uri daleč od Trsta, ki je spadala k »mensi« tržaškega škofa, pisali so vse cerkvene matice z glagolico in torej so tam tudi glagoljaško mašo brali. In v bližnjem Kopru so frančiškani še v začetku našega stoletja glagoljaško mašo brali, kar potrjuje tržaški zgodovinar Mainati kot očividec (Croniche di Trieste I. 214.).

Najsijajnejše dokaze za mnogoštevilno doseljevanje Slovencev z bližnjega Krasa v Trst nam podaje *A. Marsich* v svojih registih, katere je prepisal iz listín stolnega kapitelja tržaškega in jih objavil v »Archeografo triestino« l. 1883.—85. Iz teh registov pozvemo veliko število takih oseb, ki so se iz raznih slovenskih vasij v Trst doselile in tam kot meščani ustanovile ter tu pri svečanih prilikah kot priče služile. Med takimi pričami čitamo n. pr. (da navedem le tri, štiri jasne slučaje): leta 1224. Domenico *Sinec* (trikrat) in njegov zet *Pentek*; leta 1235. gospi *Vodanca* in *Imica*,

posestniki vinogradov v Trstu; leta 1256. Martin *Mulec*; leta 1260. *Cernegorus* Sclavus, villanus capituli; leta 1267. Nicolo de *Brenke* (Breka), domiciliato a Trieste; leta 1273. *Lopez* Sclavus; leta 1297. *Vrizegoj olim* de Bisuica (Bazovica) in Giusto *Salocher* (Zalokar), hišna posestnika v Trstu; leta 1328. *Stoian* de Landri, domiciliato a Trieste; leta 1366. Agostino *Cosez* vende a Nicolo di *Gabroviza*, cittadino ed abitante in Trieste, una casa etc.; leta 1366. Nedelo figlio di *Stoiano*, Vechiesclavo (Večeslav); leta 1370.—1387. *Peruxa* (Peruša) de Prosecco, *Nedelica*, *Nedelo*, *Pribec* (Prevec), *Papix* (Papež), Martino *Prosinez*, *Bisuiza* i. t. d. i. t. d., vsi »domiciliati a Trieste.« Leta 1417. je bil »ser Nicolo de *Petachiis* (Petak, Petac) celó vicedom tržaški.

Kakor se godi še dandenašnji, takó se je godilo tudi v srednjem veku: Slovenci so se neprenehoma selili v Trst, tam se udomačili, oženili, hiše in vinograde kupili, tudi visoke službe dosegli, ali zraven pa pozabili svojega máterinega jezika ter vzprejeli italijanščino nekaj zaradi trgovine, nekaj pa ker je bil italijanski jezik že mnogo bolj razvit od slovenskega. O vsem tem pa Tomasin ničesar neče vedeti, nego trdi na str. 88., da so šele »gegen Ende des vorigen Jahrhunderts (!) kamen sehr viele slovenische Familien nach Triest, aber nur wenige unter ihnen erwarben sich einen gewissen Ruf im Handelsleben etc.« Kaj bi pa rekel dr. Tomasin, ko bi védel, kaj je dné 15. vélikega travna leta 1654. neki porojen Tržačan *Ivan Anton Pellegrini* (»et io sono della città di Trieste«) pred sveto roto v Rimu pričal o svoji domovini? Na vprašanje: »An ejus patria sit in Germania, sine in Italia?« odgovoril je on: »La mia patria è in Schiavonia! (takrat je spadal Trst politiško še h Kranjski). (Črnčić, Prilozi k razpravi: Imena Slovcjenin i Ilir itd., Starine XVIII, pg. 139.).

Pravičnejši je dr. Tomasin Hrvatom, ker na str. 66. pripoveduje, da so se že okolo leta 600. po Istri naselili. Takrat pa da so bili še divji barbari, »erst im XI. Jahrhundert und noch noch mehr seit dem XV. Jahrhunderte, als Venedig Istrien erworben hatte (to se je zgodilo večinoma že v XIV. stoletji), fingen sie an friedliche Landleute zu werden.« To je prvi slučaj, da kakšen italijansk zgodovinar dopušča Hrvate takó zgodaj v Istro: Franceschi v svojem glavnem delu »L' Istria« trdi, da so se Slovani po Istri v večjem številu naselili šele po letu 1400., ko je bila kuga zeló decimiralá isterske Italijane. Dr. Tomasin je pa že leta 1199. našel v Barbani župana *Pribislava* in v Galinjani župana *Dražiča* (Kandler, Notizie storiche di Montona, pg. 278). Leta 1377. je daroval patrijarh oglejski nekoliko občinskih zemljišč »gastaldio, župano, podžupano, indicibus et universitati castris Pinguenti« i. t. d. Kjer so bili župani in podžupanje, tam so morali pač tudi Slovani biti, in tega si dr. Tomasin vender ne upa prezirati, kakor so to storili njegovi predniki Kandler, Franceschi e tutti quanti.

Vender pa nam ni smeti misliti, da dr. Tomasin vestno porablja vse vire in nepristransko objavlja to, kar govori za razširjenost hrvaškega življa po Istri. Takó navaja n. pr. poročilo puljskega škofa Alvise Marcello (okolo l. 1655.), kakó so se Perojci iz Črne Gore naselili v Istro. Ali o tem, kaj puljski škof précej potem piše, o tem dr. Tomasin trdovratno molčí. Alvise Marcello namreč poroča o svoji škofiji in piše doslovno: »40.000 animae sunt in mea dioecesi, sed 4000 tantum Itali (v Pulji, Vodnjanu, Galežani in Fazani), reliqui illiricae linguae, omnes tamen catholici.« (Archeografo triestino 1888., pg. 18.).

Tudi drugod se dr. Tomasin ne kaže baš natančnega. Na str. 18. trdi n. pr., da so se škedenjski Sancini doselili iz Turina v Trst; na str. 65. spodaj v opazki pa trdi o njih: »Wie schon bemerkt, stammen sie aus Cremona.« — To poslednjo novico je posnel dr. Tomasini iz Kandlerja, ki nekje takó-le modruje: »Tržaški škof Rudolf Pedrazzani (l. 1302. do 1322.) je bil domá iz Cremona; blizu Cremona je vas Sancino, ergo: je škof Pedrazzani poklical Sancine iz Cremona!« Kaj ne, da je to izvrstna logika? — Nič ne dé, samó da služi strankarskim namenom! — Poštenejši je vender dr. Swida, ki v programu tržaške realke leta 1882. na str. 12. tako-le piše: »Weniger feststehend dürfte die Angabe Kandler's sein, für die ich bisher keinen urkundlichen Beweis finden konnte, dass der Ort Servola in vergangenen Zeiten einmal von Ankömmlingen aus Cremona besetzt worden sei.«

Dr. Tomasin utemeljuje torej na krivih, popolnoma izmišljenih trditvah dr. Kandlerja, o katerem celó tržaški arhivar *Hortis* odkritosrčno priznava, da se mu ne more prav čisto nič zaupati. To pa dra. Tomasina nič ne moti, v dosego namena svojega mu je dober vsak pomoček. In takó vara on sebe in vse lahkovarne Italijane, zraven pa pozablja evangeljskega nauka, da »spoznani resnici ustavljati se je greh zoper sv. Duha!« *)

Tudi drugih manjših pomot (tiskarskih in stilistiških) je v knjigi dr. Tomasinovi vse polno. Iz mnogih napak naj navedem samó nekoliko stilistiških cvetic; na str. 89. piše on n. pr.: »Diese Familienamen gehören der serbisch-orthodoxen Religion an.« Na str. 72. piše: »Obwol die meistem (Bewohner Istriens), geben sich doch heutzutage ihre Seelsorger und Lehrer viel Mühe, sie zu civilisiren etc.« Neodpustna je nevednost Tomasinova gledé slovenskega jezika, ker na str. 69. piše, da pomeni breg = Felsen, grad = Berg, dol = die Anhöhe, drága = der Abgrund, jéz = die Hecke, komarnjak = das Wespennest, potok = die Quelle i. t. d. Leksikografi slovenski, pridite se k dr. Tomasinu učít svojega jezika!

V koš s takšno sušmarijo in premišljeno sleparijo!

S. R.

*) In dr. Tomasin je — katehet.